

Lehtolapsi vai laillinen perheenjäsen - kirjastonhoitajien kokouksen vaiheita

(Liisa Rajamäki 1987 / AD NOTITIAM, s. 38-51)

Kirjastonhoitajia valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastonhoitajan Hilikka Sisko Lammisen yhdistetyillä 60-vuotissyntymäpäivävastaanotolla ja läksiäisjuhlissa elokuussa 1987. Henkilöt vasemmalta oikealle: Irja-Leena Suhonen (HYK), Ritva Sievänen Allen (Terveystieteiden keskuskirjasto), juhlinnan kohde Hilikka Sisko, Eeva Kihlberg (Hammaslääketieteen kirjasto), Aino Nikupaavo (Simäntautien klinikan kirjasto), Liisa Rajamäki (Teologisen tiedekunnan kirjasto), Katri Tuori (HYK, kirjastolaitoksen suunnittelija). Kuvaaja: Eero Piirainen.

Helsingin yliopiston kirjastolaitos koostuu yliopiston kirjastosta, joka on samalla kansalliskirjasto ja humanististen tieteiden keskuskirjasto, kolmesta muusta keskuskirjastosta, neljästä tiedekuntakirjastosta sekä n. 150 laituskirjastosta. Hallinnollisesti kirjastot ovat toisistaan riippumattomia, mutta erilaista käytännön yhteistyötä on tiedekuntien sisällä vaihtelevasti; toisissa tiedekunnissa yhteistyö on hyvinkin läheistä.

Kirjastoalan yhteisiä kysymyksiä käsittelee yliopistossa kirjastotoimikunta, joka perustettiin kirjastolaitoksen neuvottelukunnan nimisenä 1970-luvun alussa. Vuonna 1974 toimikunta sai nykyisen nimensä. Toimikunnassa ovat edustettuina tiedekunnat, yliopiston kirjasto ja erityyppiset muut kirjastot, ylioppilaskunta sekä yliopiston keskushallinto. Tiedekuntien edustajat ovat pääosin professoreita. Kirjastotoimikunnan alaisena työskentelee kirjastolaitoksen suunnittelija, ainoa yhteinen työntekijä.

Kirjastonjohtajien kokouksen synty

Kirjastotoimikunta on konsistorin asettama asiantuntijaelin ja käsittelee pääasiassa laajempia periaatteellisia kysymyksiä. Käytännön yhteistyökysymykset eivät sovi sen toimenkuvaan. Tästä syystä heräsi melko pian johtosäännön vahvistamisen jälkeen tarve tehostaa käytännön yhteistyökysymysten hoitoa. Alettiin järjestää tiedekuntien kirjastonhoitajien kokouksia. Näistä alkuvaiheista kerrotaan lyhyesti ns. rehtorinkertomuksessa lukuvuodelta 1976/77 (s. 45) seuraavasti:

”keväästä 1976 kirjaston hallinto-osasto on järjestänyt neuvottelukokouksia tiedekunta- ja osastokirjastojen hoitajille. Kokouksissa on käsitelty mm. jäsenmaksuihin ja kopiokoneisiin, kirjastojen esittelyyn ja käyttäjäkoulutukseen liittyviä kysymyksiä.”

Kokoonkutsujana toimi yliopiston kirjaston hallinto-osaston vs. osastopäällikkö Marja Engman, joka muistelee saaneensa ylikirjastonhoitaja Esko Häkliltä kehotuksen kokouksen järjestämiseen. Parin vuoden ajan kokoukset olivat täysin epävirallisia. Niitä pidettiin tarpeen mukaan erilaisten kirjastoteknisten kysymysten käsittelyä varten. Mukana olivat alusta lähtien keskus- ja tiedekuntakirjastojen kirjastonhoitajat, yliopiston kirjaston luonnontieteellinen osasto ja muutamat laitoskirjastot. Eräs ahkerimmista ja aktiivisimmista osanottajista on ollut Hilkka Sisko Lamminen. Kokouksen jäsenyys on ollut pikemminkin kirjasto- kuin henkilökohtaista. Osanottajat ovat vaihdelleet, mikä on antanut muillekin kuin kirjastonhoitajille mahdollisuuden tutustua kirjastossa työskenteleviin kollegoihin.

Toiminnan vakiinnuttaminen

Vuodesta 1979 toiminta alkoi saada vakiintuneempia muotoja. Sihteeriksi tuli kirjastolaitoksen suunnittelija Annikki Hokynar, joka oman työnsä puitteissa joutui käsittelemään samoja kysymyksiä kuin kokouksessa käsiteltiin. Pöytäkirjoja alettiin tehdä säännöllisesti. Suunnittelija oli tavallaan myös lenkki kirjastotoimikuntaan; jonkin aikaa kokousten pöytäkirjoja jaettiin tiedoksi kirjastotoimikunnan jäsenille.

Marja Engman jatkoi puheenjohtajana vuoteen 1981 asti, jolloin puheenjohtajaksi valittiin Ritva Sievänen-Allen lääketieteellisestä keskuskirjastosta. Häntä seurasi puheenjohtajana vuonna 1983 Annikki Karjalainen metsäkirjastosta. Vuodesta 1985 puheenjohtajana oli toiminut Liisa Rajamäki teologisen tiedekunnan kirjastosta. Vuonna 1983 kokoukselle valittiin myös varapuheenjohtaja. Tässä tehtävässä ovat toimineet Liisa Rajamäki, Hilkka Sisko Lamminen ja Annikki Kaivosoja. Sihteerinä toimi kirjastolaitoksen suunnittelija, aluksi Annikki Hokynar, sitten Katri Tuori, vuoteen 1985 saakka, jolloin sihteeriksi valittiin Marja Sarja maantieteen laitokselta.

Kokouksen osanottajat

Osanottajat ovat pysyneet pääpiirteissään samoina. Vuonna 1980 toivottiin

yliopiston kirjaston osastopäälliköiden osanottoa ja nämä olivatkin mukana aina vuoteen 1985, jolloin ylikirjastonhoitaja Håkli määräsi edustajiksi Anna-Marja Oksan opiskelijakirjastosta ja Inger Östemanin kirjaston palvelutoimistosta. Yliopiston kirjaston hallinto-osasto jäi näin syrjään kokouksista, mikä arvattavasti heikentää tiedonkulkua yliopiston kirjastosta. Kirjastolaitoksen suunnittelija osallistuu kokouksiin, mikä myös hänen omien tehtävien hoidon kannalta on välttämätöntä.

Vuonna 1983 kokouksen nimi muutettiin muotoon kirjastonhoitajien kokous. Muutoksella haluttiin korostaa sitä, että kokouksen piiriin kuuluvat yliopiston eri kirjastotyytit, eivät ainoastaan tiedekuntakirjastot. Laitoskirjastojen edustajia on tosin vähän, mutta tämä johtuu pääasiassa siitä, että vain harvoissa laitoskirjastoissa on kirjastoammatillista henkilökuntaa.

Kokoukset ja niissä käsiteltyjä asioita

Vuodesta 1979 kokouksia on pidetty vuosittain keskimäärin 5-7 kertaa. Aktiivisuuden huipun muodostaa vuosi 1982, jolloin kokouksia pidettiin 10.

Alusta lähtien kokouksissa on seurattu tarkasti kirjastotoimikunnan työskentelyä ja siellä esillä olleita asioita. Kokoukset on pyritty järjestämään ennen kirjastotoimikunnan kokoontumista; vuonna 1980 jopa sovittiin ajankohdaksi kirjastotoimikuntaa edeltävä perjantai. Näin on voitu keskustella esillä olevista kysymyksistä, on voitu antaa suullisia evästyksiä kirjastolaitoksen suunnittelijalle tai kirjastotoimikunnassa olevalle kirjastonhoitajalle; joskus on jopa laadittu kirjallisia kannanottoja.

1. Henkilöstökoulutus

Henkilöstökoulutus on ollut koko ajan keskeisesti esillä. Kirjastoista tulleiden ehdotusten pohjalta laaditaan sekä vuosittaiset että viisivuotissuunnitelmat, jotka sitten kirjastotoimikunnan kautta toimitetaan yliopiston henkilöstökoulutusjaostoon. Alkuaikoina, kun kiinnostus henkilöstökoulutusta kohtaan on lisääntynyt myös muiden ammattiryhmien keskuudessa, kirjastoalan koulutussuunnitelmia joudutaan karsimaan. Kirjastonhoitajien kokouksessa valitaan myös järjestettävien kurssien suunnitteluryhmät ja kurssien vastuuhenkilöt. Sekä suunnitelmien laadinta että kurssien toteutus on kuitenkin paljolti kirjastolaitoksen suunnittelijan vastuulla, koska hän asemansa puolesta on yhteydessä sekä eri kirjastoihin että yliopiston henkilöstökoulutukseen.

Koska yliopiston henkilöstökoulutuksen puitteissa voidaan järjestää vain lyhyitä täydennyskoulutustilaisuuksia, kirjastonhoitajien kokouksessa on jouduttu käsittelemään myös laajempia koulutuskysymyksiä. Vuonna 1982 käsiteltiin kirjastoalan poikkeuskoulutuksen tarvetta Lahden tutkimus- ja koulutuskeskuksen asiaa kohtaan osoittaman kiinnostuksen johdosta. Asiassa ei kuitenkaan päästy käytännön toimenpiteisiin. Tieteellisten kirjastojen kirjastonhoitajille ehdotetun laajemman täydennyskoulutusohjelman suunnittelua seurattiin tarkasti. Kurssi haluttiin alun perin Helsinkiin ja pettymys oli melkoinen, kun opetusministeriö esisuunnittelun jälkeen antoi

kurssin toteuttamisen Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tehtäväksi. Ensimmäinen kurssi sitten järjestettiin TIEKO-kurssin nimisenä lukuvuonna 1985/86 Helsingissä, mutta tällöin korkea osanottomaksu tuotti vaikeuksia. Kirjastonhoitajien kokous lähetti kurssin järjestäjille kirjeen pyytäen maksun alentamista. Tämä ja muut vastaavat kannanotot johtivat tulokseen: maksua alennettiin kolmanneksella. Lukuvuonna 1987/88 järjestettävä seuraava TIEKO-kurssi tuottanee vielä suurempia ongelmia yliopistossa, koska kurssi järjestetään osittain Tampereella, osittain Helsingissä. Koulutusmäärärahojen vähäisyys haittaa vakavasti henkilökunnan koulutustason ajan tasalla pitämistä; seikka, joka on ollut esillä kirjastonhoitajien kokouksessa useaan otteeseen.

2. Atk:n käyttö kirjastossa

Myös atk:n käyttöönottoon liittyvät kysymykset ovat olleet suurelta osalta koulutuskysymyksiä. Yliopiston henkilöstökoulutuksen puitteissa on haluttu järjestää mikrotietokonekursseja ja myös luettelointikursseilla atk-menetelmät ovat tulleet entistä enemmän esille. Kirjastonhoitajien kokouksessa on keskusteltu myös siitä, miten henkilökunnalle voitaisiin järjestää yliopiston ulkopuolista, esim. atk-pohjaisten tietokantojen käyttöön liittyvää koulutusta, joka kustannuksiltaan helposti ylittää kirjastojen maksukyvyyn.

Atk-kysymyksistä on järjestetty teemapäiviä ja keskustelutilaisuuksia. Joitakin kertoja on myös tieteellisten kirjastojen atk-yksikön edustaja ollut kirjastonhoitajien kokouksessa selostamassa yksikön suunnitelmia. Voisi kuitenkin sanoa, että kirjastonhoitajien koulutus on ollut syrjässä varsinaisesta atk-suunnittelusta. Suunnittelutyötä on tehty yksittäisissä kirjastoissa sekä kirjastotoimikunnassa, joka on voinut käyttää kirjastolaitoksen suunnittelijan työpanosta. Suunnittelija on ollut luonnollisesti yhteydessä eri kirjastoihin ja suunnitelmia on myös käsitelty kirjastonhoitajien kokouksessa.

Syksyllä 1985 kirjastonhoitajien kokous lähetti kirjastotoimikunnalle kirjelmän, jossa se ehdotti atk-seurantaryhmän perustamista. Ryhmän haluttiin seuraavan atk-toimintojen kehitystä sekä yliopiston sisällä että valtakunnallisella tasolla. Ryhmän toivottiin avustavan laitoksia myös laitehankinnoissa. Ehdotetun kaltaista ryhmää ei perustettu, mutta vuoden 1986 lopussa perustettiin atk-suunnitteluryhmä, jossa kirjastolaitoksen edustajien lisäksi oli edustajat laskentakeskuksesta, tietojenkäsittelyopin laitoksesta ja tieteellisten kirjastojen atk-yksiköstä.

3. kirjastojen virkarakenteen kehitys

Toiminta- ja taloussuunnitelmien laadintaa on käsitelty säännöllisesti kirjastonhoitajien kokouksessa. Kirjastot ovat laatineet omat suunnitelmansa tiedekuntien KT-suunnitelmia varten; kirjastolaitoksen yhteinen KTS laaditaan kirjastotoimikunnan toimesta. Kokouksessa on keskusteltu myös henkilöstösuunnitelmista ja kannettu huolta siitä, että henkilöstötarvetta on vaikea saada esille tiedekunnissa, varsinkin viime aikoina, kun kaikki ehdotetut virat on ollut asetettava tärkeysjärjestykseen ja niiden määrää on

rajoitettu.

Eräs kirjastoalan iäisyyskysymys on nimikkeenuudistus, jota on käsitelty useaan otteeseen. Vuosina 1981 ja 1982 asiaa käsiteltiin sekä kirjastotoimikunnassa että kirjastonhoitajien kokouksessa. Erimielisyydet nimikkeistä ja kelpoisuusehdoista olivat kuitenkin niin suuret, että ratkaisuun ei päästy. 31.8.1982 todetaankin lakonisesti, että ”kirjastonhoitajien nimikeasia on siirtynyt opetusministeriön käsiteltäväksi”.

Seuraavan kerran asiaan palattiin v. 1986, jolloin käsiteltävänä oli korkeakoulujen palkkaus- ja työsuhteneuvottelukunnan kirjastojaoston mietintö (komiteamietintö 1985:44). Suurinta tyytymättömyyttä herätti tiedekuntakirjastojen kirjastonhoitajien kohtelu. Näille ehdotettiin nimikettä kirjastonhoitaja, mistä mietinnön ehdotuksen mukaan tulisi kirjastoammatillisen koulutuksen saaneen henkilökunnan yleisnimike. Esimiesasema ei tällöin enää näkyisi tiedekuntakirjastonhoitajan nimikkeessä. Useat tiedekunnat ovat jo monien vuosien ajan henkilöstösuunnitelmansa yhteydessä ehdottaneet tiedekuntakirjaston kirjastonhoitajan nimikkeen muuttamista kirjastonjohtajaksi. Esitykset eivät kuitenkaan ole edenneet tiedekuntaa pidemmälle; kasvatustieteiden osastoon sen sijaan on jo pitkään esitetty kirjastonjohtajan viran perustamista. Tämä virka on ollut myös kirjastotoimikunnan henkilöstösuunnitelmassa ensi tilalla. Keskuskirjastojen kirjastonhoitajille ehdotettiin nimikettä kirjastonjohtajat, mikä yliopiston piirissä otettiin tyydytyksellä vastaan.

Lausuntoja annettaessa kirjastonhoitajat pyrkivät sekä tiedekunnissa että kirjastotoimikunnassa toimimaan yhteisesti sovittujen suuntaviivojen mukaan. Yliopiston lausuntoon saatiinkin ehdotus kirjastonjohtaja-nimikkeestä tiedekuntakirjastonhoitajille. Mietinnön toteutus on aloitettu alemmista henkilöstöryhmistä, joten kokousaiheita kirjastonhoitajien kokoukselta ei varmaan puutu tulevinakaan vuosina.

Nimikkeiden ohella kirjastonhoitajien kokous on kantanut huolta kirjastoalan palkkaustilanteesta. Kokouksen piirissä on todettu, että Helsingin yliopiston kirjastovirat ja –toimet ovat palkkakuopassa pääkaupunkiseudulla toimiviin muihin tieteellisiin kirjastoihin ja informaatiopalvelulaitoksiin verrattuna. Tästä aiheutuu koulutetun henkilökunnan siirtymistä yliopiston ulkopuolelle ja yliopiston kirjastolaitoksessa avautuviin toimiin on vähän hakijoita. Kirjastonhoitajien kokous on ollut yhteydessä ammattiyhdistyksiin sekä yliopiston keskushallintoon palkkaustilanteen parantamiseksi, esim. syksyllä 1985 lähetettiin kirjelmä sekä hallintojohtaja Fellmanille että toimistopäällikkö Kokkoselle.

4. Toimintakertomus

Yliopiston toimintakertomus, ns. rehtorinkertomus, on hakenut kaikkia osapuolia tyydyttäviä muotoja jo pitkään ja yhtä kauan asiaa on käsitelty myös kirjastonhoitajien kokouksessa. Kirjaston toimintatilastoista, jotka julkaistaan taulukkomuodossa tiedekunnittain, saavutettiin yksimielisyys helposti. – Tiedot kerätään kirjastolaitoksen yhteistilastosta. Sen sijaan

kirjastojen toimintaa kuvaavaan tekstiosuuteen ja bibliografiaan on palattu toistuvasti. Viimeksi v. 1987 kokous on kääntynyt kirjastotoimikunnan puoleen tilanteen korjaamiseksi. Näinkin pienen asian jatkuva hiertäminen tuntuu aika turhulta, mutta kirjastoille, joista monetkaan eivät julkaise omaa vuosikertomusta, rehtorinkertomus on – tai voisi olla – ensisijainen lähde kirjaston kehityksen seuraamiseksi. Opettajien ja virkamiesten julkaisujen bibliografia taas on tärkein apuneuvo silloin, kun halutaan saada tietoja yliopiston julkaisutoiminnasta. Bibliografian arvoa vain ei täysin tunnuta ymmärrettävän.

5. Tiedotustoiminta

Tiedotustoimintaan liittyviä kysymyksiä kirjastonhoitajien kokouksessa on käsitelty verrattain harvoin. Tämä toiminta on siinä määrin kirjastokohtaista, että yhteisiin keskusteluihin ei juuri ole aihetta. Yhteisiä hankkeita ovat olleet mm. opinnäytetiedotus ja laitosten julkaisusarjojen toimitusohjeet. Näiden kysymysten esille ottaminen ja käytännön toimet ovat erityisesti Hilikka Sisko Lammisen ansiota. Kirjastolaitosta varten perustettiin v. 1980 oma julkaisusarja, *Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen julkaisuja*. Sen B-sarjana alettiin toimittaa tiedekuntaakohtaisia opinnäytteiden tiivistelmäjulkaisuja.

Valtakunnallisia tiedotustapahtumia on yliopistossa toteutettu kirjastonhoitajien kokouksen välityksellä. Tällaisia ovat olleet Suomen tieteellisen kirjastoseuran v. 1982 järjestämä tieteellisten kirjastojen tiedotuspäivä sekä v. 1984 järjestetty valtakunnallinen kirjastoviikko. V. 1982 julkaistiin kirjastoasioita käsittelevä *Tiedevinkin* teemanumero, jossa oli kaikkiaan 29 eri kirjastoista lähetettyä kirjoitusta.

6. Hallinnonuudistus

Yliopiston hallinnonuudistuksen vaiheet heijastuvat myös kirjastonhoitajien kokouksen pöytäkirjoissa. Vuosina 1982-1984 hallinnonuudistusta käsiteltiin toistuvasti. Kannettiin huolta kirjastojen asemasta tulevassa hallintomallissa. Kirjastonhoitajien kokous antoi oma-aloitteisesti lausuntoja ja v. 1984 se toivoi myös kirjastotoimikunnan kiinnittävän hallinnonuudistustoimikunnan huomiota kirjastojen kannalta ongelmallisiin seikkoihin.

Kirjastonhoitajien kokouksen asema

Kokouksen asema on aiheuttanut keskusteluja useaan otteeseen. Kuten ”syntysanoissa”, lukuvuoden 1976/1977 rehtorinkertomuksen lyhyessä maininnassa todetaan, kokouksia oli alettu kutsua koolle lähinnä kirjastoteknisten kysymysten käsittelemiseksi, jotka johtosäännön antamisen jälkeen eivät enää sopineet kirjastotoimikunnan tehtäväkuvaan. Kokouksen virallistamista on esitetty, esimerkiksi v. 1980 käydyssä keskustelussa ehdotettiin, että kokous voisi toimia kirjastotoimikunnan asioita valmistelvana elimenä tai sen jaostona silloisen TINFOR yhteistyöjaoston tapaan. Epävirallinen asema on toki suonut liikkumavapauden, kokous on voinut käsitellä erilaisia kirjastoja ja niiden henkilökuntaa koskeneita kysymyksiä ja olla yhteydessä myös ammattiyhdistyksiin. Mutta varsinkin

hallinnonuudistuskysymyksen käsittely osoitti epävirallisen yhteistyöelimen toimintarajat: luonnollisia vaikutuskanavia ovat kirjastotoimikunta ja tiedekunnat, mutta suoraan keskushallinnolle suunnattuja kannanottoja ei välttämättä oteta ihastuksella vastaan.

Tiedekunnissa toimiville kirjastoille yhteys omaan laitokseen ja tiedekuntaan on välttämätön, mutta myös kirjastojen välinen nykyistä läheisempi yhteistyö olisi tarpeen. Sen tarve korostuu nyt, kun atk-toimintojen käyttöönottoa suunnitellaan entistä useammissa kirjastoissa ja myös muissa toiminnoissa kuin luetteloinnissa. Kaiken kaikkiaan ”lehtolapsen”, kirjastonhoitajien kokouksen, tunnustaminen olisi paikallaan, jotta yhteistyökysymyksiä voitaisiin hoitaa entistä paremmin.

Lähde: Tiedekuntien kirjastonhoitajien (myöh. kirjastonhoitajien) kokouksen pöytäkirjat vuosilta 1979-1987.

*Liisa Rajamäki
kirjastonjohtaja
Teologisen tdk:n kirjasto
Helsingin yliopisto
puh. 191 23872
liisa.rajamaki at helsinki.fi*